

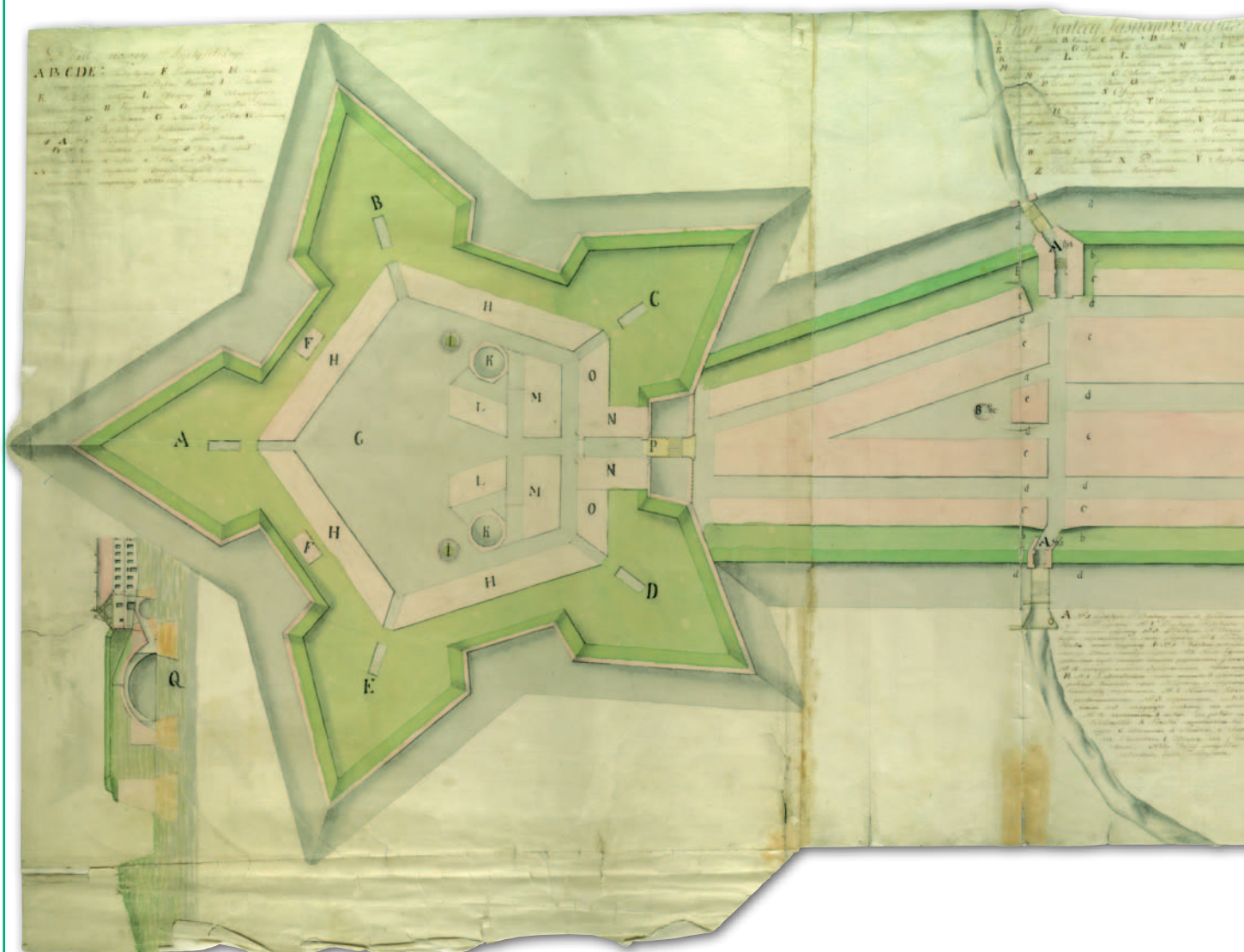
Prace Korpusu Inżynierów Koronnych 1775-1795, część II

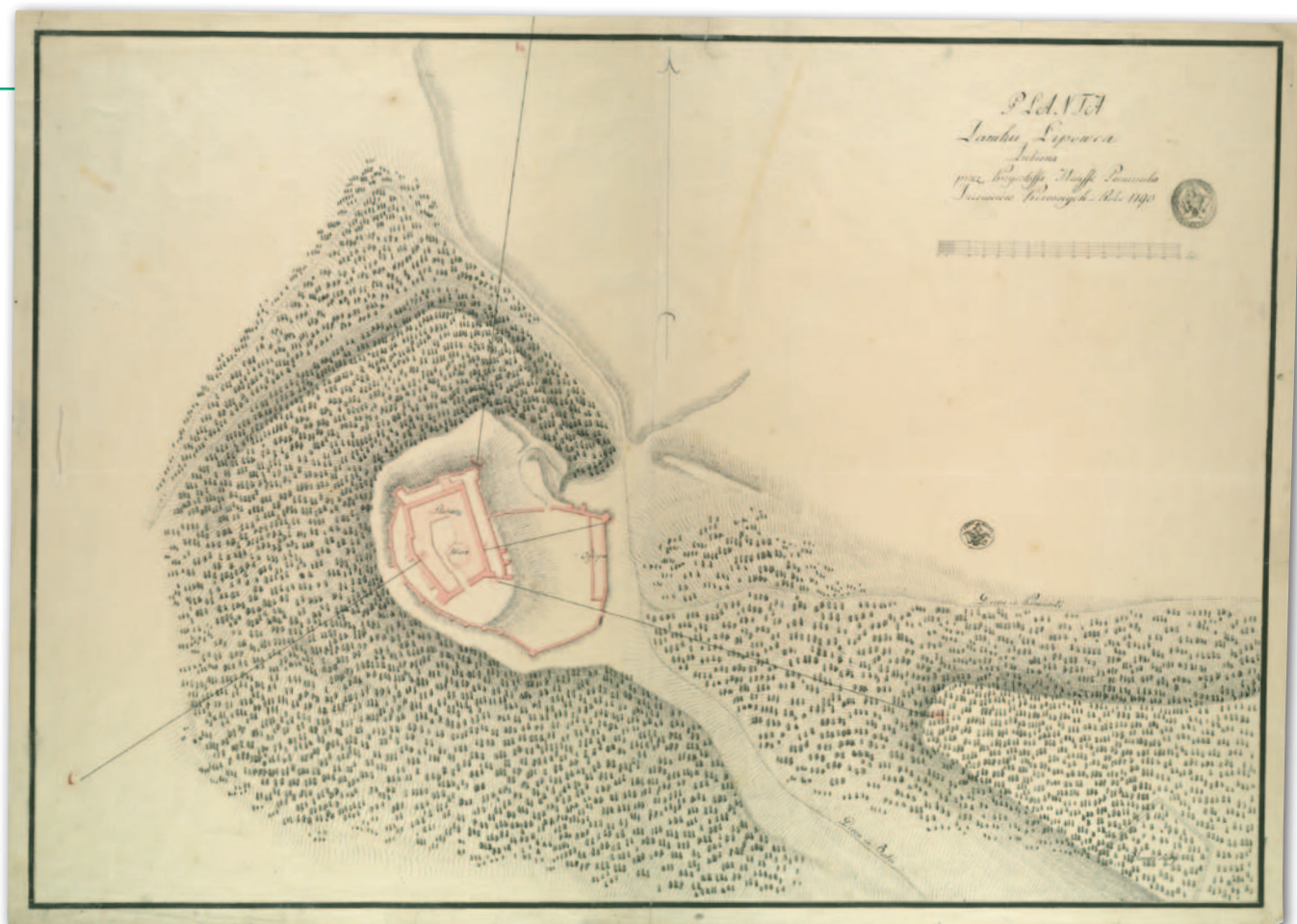
Plany twierdz i mapy militarne

Henryk Bartoszewicz

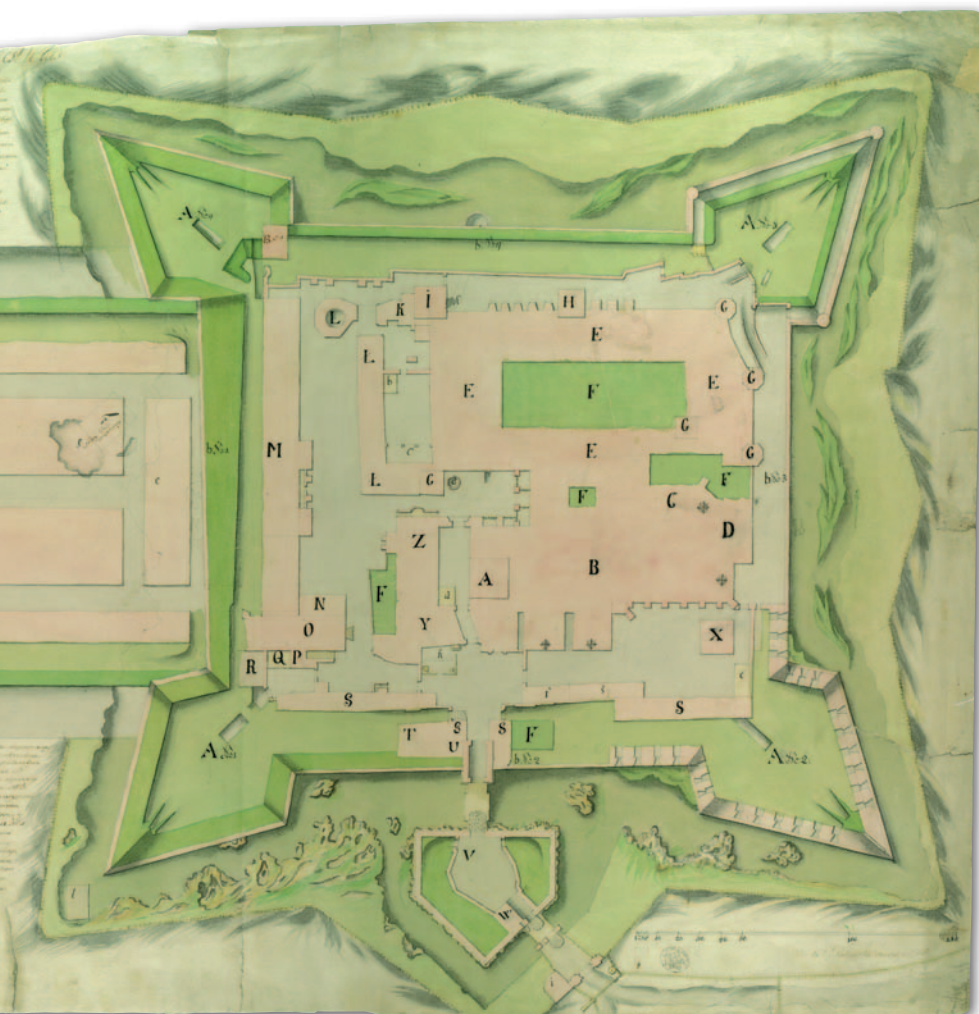
W drugiej połowie lat 80. i pierwszej połowie lat 90. XVIII wieku powstało wiele planów fortyfikacji i zamków na terenie Korony zarówno inwentaryzacyjnych, jak i projektów rozbudowy tych obiektów. Część z nich zachowała się w zbiorach archiwalnych i bibliotecznych. Największą liczebnie grupę stanowią prace kartograficzne do-

Od początku istnienia Korpusu Inżynierów Koronnych do jego głównych zadań tak w czasie pokoju, jak i wojny należało prowadzenie prac w istniejących w Rzeczypospolitej fortecach oraz innych budowlach o charakterze obronnym.

2. Plan zamku w Lipowcu, 1790 r., Jan Krzysztof Hauffe, AGAD, Korpus Inżynierów Koronnych, 66-9, ark. 1

tyczące twierdzy jasnogórskiej znajdujące się w zespole Map Korpusu Inżynierów Koronnych, Zbiorze Kartograficznym i w Zbiorze Geograficznym Stanisława Augusta w AGAD. Pierwsze kartografika powstały w związku z decyzjami, które zapadły po inspekcji przeprowadzonej w 1783 r. w Częstochowie przez generała Brühla i ppłk. Kleina. Postanowiono wówczas, że korpus przeprowadzi prace mające wzmocnić fortecę. Zalecono także sporządzenie dokładnego planu twierdzy, który ppłk Jan Klein miał przedłożyć Departamentowi Wojskowemu. Prawdopodobnie planem, który wówczas powstał, jest *Planta forticy Jasnogorskiej*. Jego autorem był kapitan Korpusu Jakub de Sévigny, doświadczony inżynier wojskowy, przez 6 lat służący w armii francuskiej. Zachował się także drugi plan o takim samym tytule i niemalże identycznej treści, sporządzony przez podoficera Korpusu Józefa Eckiertha.

W lutym 1790 r. funkcję inżyniera fortecznego w Częstochowie objął oficer korpusu ppor. Karol Polewski, który wcześniej pracował w twierdzy na stanowisku architekta. Dwa najwcześniejsze zachowane plany Polewskiego dotyczące fortecy jasnogórskiej powstały

1. Mapa twierdzy jasnogórskiej z projektem jej rozbudowy, 1790 r., Karol Polewski, AGAD, Zbiór Kartograficzny, 94-8

3. Mapa pogranicza polsko-austriackiego w województwie sandomierskim, 1795 r., Maurycy Hauke, AGAD, Zbiór Geograficzny Stanisława Augusta, 56-10

w pierwszym okresie jego pracy, w 1789 r. Dotyczą one wzmocnienia i rozbudowy twierdzy. Na planie sytuacyjnym wykonanym w skali około 1:3500 przedstawiono sytuację twierdzy jasnogórskiej z naniesionym projektem rozbudowy. Natomiast na szczegółowym planie sporządzonym w skali około 1:450 ukazano zabudowę wzgórza i projekt rozbudowy twierdzy (AGAD, Zb. Kart. 94-8 – **ryc. 1**).

W 1790 r. powstały kolejne dwa zachowane plany twierdzy jasnogórskiej. Nie widnieje na nich podpis autora, ale naj-

prawdopodobniej był nim Polewski. Podobnie jak poprzednio jeden jest planem sytuacyjnym twierdzy, a na drugim przedstawiono zabudowę wzgórza. Pierwszy z nich został sporządzony w skali około 1:3600 (nie jest on datowany, ale można przyjąć, że powstał w 1790 r.). Na drugim sporządzonym w skali około 1:570 przedstawiono zabudowę forteczną i klasztorną wzgórza.

Oprócz kartografików jasnogórskich oficerowie Korpusu Inżynierów Koronnych sporządzili w końcu lat 80. i na

początku 90. XVIII w. plany mniejszych budowli fortecznych w Rzeczypospolitej. Zachowało się kilka z nich. W zespole Korpusu Inżynierów Koronnych znajduje się złożony z dwóch arkuszy *Plan zamku w Lipowcu* autorstwa por. Jana Krzysztofa Hauffe (AGAD, Korpus Inżynierów Koronnych, 66-9 ark. 1 – **ryc. 2**). Z ko-

4. Mapa części województwa sandomierskiego, 1791 r., Franciszek Podowski, AGAD, Zbiór Geograficzny Stanisława Augusta, 43-32

lei w zbiorach Biblioteki Narodowej jest przechowywany forteczny *Plan miasta Połonnego* sporządzony w 1791 r. przez por. Franciszka Podowskiego (Biblioteka Narodowa, ZZK, 2792).

W 1790 r. w związku z przewidywaną wojną polsko-austriacką korpus podjął prace nad projektem Sierakowskiego sporządzania map militarnych. Prowadzono wówczas pomiary i wykonano mapy terenów pogranicznych z Austrią w Małopolsce. Zachowały się kopie trzech powstałych w latach 1790-1791 kartografików militarnych w skali 1:43 000. Należy do nich kopia *Mappy części województwa sandomierskiego* por. Franciszka Podowskiego wykonana w 1791 r. (AGAD, Zbiór Geograficzny Stanisława Augusta, 43-32 – ryc. 4). Ponadto zachowały się dwie kopie map militarnych pogranicza z Austrią w województwie sandomierskim wykonane w 1795 r. przez ppor. Maurycego Hauke (AGAD, Zbiór Geograficzny Stanisława Augusta: 88-8, 56-10 – ryc. 3).

W związku z wydarzeniami politycznymi i działaniami wojennymi na ziemiach Rzeczypospolitej w pierwszej połowie lat 90. XVIII w. zmieniała się organizacja i zadania Korpusu Inżynierów Koronnych. 22 maja 1792 r. wobec spodziewanej wojny z Rosją sejm uchwalił powołanie nowej formacji – Korpusu Inżynierów Obojga Narodów. Korpus ten miał składać się z 8 brygad inżynierskich, minierów, saperów, pontonierów i szkoły inżynierskiej. Po II rozbiórce Rzeczypospolitej, w okre-

sie rządów konfederacji targowickiej, powrócono do struktury i etatów wojsk inżynieryjnych sprzed 1792 r.

Ponownie Korpus Inżynierów Koronnych rozbudowano w okresie powstania kościuszkowskiego. Warunki wojenne nie sprzyjały ani sporządzaniu trwałych dzieł kartograficznych (częściej powstały prowizoryczne szkice aniżeli precyzyjnie kreślone mapy), ani zachowaniu wykonanych kartografików. Dlatego też tylko nieliczne spośród planów doby wojny 1792 r. i insurekcji kościuszkowskiej znajdują się obecnie w zbiorach archiwalnych, głównie w późniejszych kopiach i reprodukcjach. W większości przypadków brak na nich podpisów autorów i dlatego nie mamy pewności, czy zostały sporządzone przez oficerów lub podoficerów Korpusu Inżynierów Koronnych.

dr Henryk Bartoszewicz

Literatura:

- Bartoszewicz H., Delimitacja i demarkacja granic Rzeczypospolitej po I rozbiórce, GEODETA 8/2011;
- Bartoszewicz H., Kartografia fortecy jasnogórskiej z przełomu XVIII i XIX wieku, GEODETA 8/2000;
- Bartoszewicz H., Zbiór Geograficzny Stanisława Augusta Poniatowskiego, I-IV, GEODETA 2-4/2009 i 6/2009;
- Giergielewicz J., Zarys historii Korpusu Inżynierów w epoce Stanisława Augusta, Warszawa 1933;
- Machynia M., Szrednicki C., Oficerowie Wojska Koronnego 1777-1794. Spisy, cz. 2, Artyleria i wojska inżynierskie, Kraków 1999;
- Olszewicz B., Kartografia polska XVIII wieku (Przegląd chronologiczno-bibliograficzny), Lwów-Warszawa 1932;
- Olszewicz B., Polska kartografia wojskowa (Zarys historyczny), Warszawa 1921.

